

= = = = Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk = = = = = = = = = =

/// A lengyel Nőtörténelmi Kutató- központ és a Nemzeti Emlékezet Intézetének levéltári anyagai

A Nőtörténelmi Kutatóközpont (*Ośrodek Badań Historii Kobiet*) a lengyel Tudományos és Felsőoktatási Minisztérium (*Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego*) „DIALOG”-programja keretében 2019-ben egy nő történelmi tematikájú projektet indított el.¹ A projekt célja elsősorban a tudományos igényű nő történelmi kutatások megkezdése, az elért eredmények bemutatása, illetve mindezek népszerűsítése volt. Megvalósítandó feladatai közé tartozott továbbá, hogy az érintett kutatók tapasztaltabb és ifjabb generációja számára közös tudományos platformot teremtsen, ahol a kutatási eredményeiket megvitathatják, illetve a szerzett tapasztalatokat kicserélhetik egymással.

A projekt működését Małgorzata Dajnowicz, a Białystoki Egyetem Kultúr- és Társadalomtörténelmi Tanszékének vezetője felügyeli. A kutatócsoport további tagjai: Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, Ewa Maj, Lidia Michalska-Bracha, Magdalena Mikołajczyk, Agnieszka Szudarek, Maria Bauchrowich-Tocka, Anna Szwed-Walczak, Urszula Sokołowska és Justyna Zajko-Czochańska. A kutatóközpont a 2011 óta működő Nőtudományi Intézet (*Instytut Studiów Kobietych, ISK*) szervezeti alárendeltségébe tartozik. Az intézet igazgatótanácsának elnöke Małgorzata Dajnowicz, további tagjai Marcin Siedlecki és Anna Snarska. A Nőtudományi Intézet elsődleges feladata a kapcsolattartás, illetve különböző oktatási és kulturális projektek működtetése helyi, illetve nemzetközi szinten. Folyamatosan együttműködik a lengyel akadémiai hálózattal és az oktatás helyi szintű egységeivel is. Az alapítók a Białystoki Egyetem (a Történelmi és Államtudományi Intézet), a Pénzügyi és Közigazgatási Egyetem, a Nem-Állami Pedagógiai Főiskola és a białystoki 4. számú középiskola oktatói, továbbá a Białystoki Egyetem történész, szociológus és jogász doktorandusz hallgatói voltak.

1 = Program „DIALOG” MNiSW (nr 0016/DLG/2019/10).

A Nő történelmi Kutatóközpont az alap kutatások elvégzését tűzte ki. Ezen első sorban a lengyel nők nyilvánosságban betöltött szerepének vizsgálatát kell értenünk: miként változott a nők képe a médiában és a sajtóban, illetve a nők szerepe a kultúra, a tudomány, az oktatás, a gazdaság és a politika területén a 19. században, valamint 1945 után. A kutatások egyúttal komparatív jellegűek, s igyekeztek az európai és egyetemes tendenciákra is reflektálni. A kutatás eredményeit az ún. Białystoki Nő történelmi Iskola (*Białostocka Szkoła Historii Kobiet*) által rendezett tudományos konferenciák, konzultációk, workshopok, tematikus vitaestek és egyéb médianyilvános programok keretében tárják az érdeklődők elé.

A Nő történelmi Kutatóközpont alakuló ülésére 2019. október 25–26-án került sor, amelyet „*A lengyelországi nő történelmi irányai – a kutatások állása és perspektívái*” címmel rendeztek meg. A kutatóközpont munkatársai 2019 végén és 2020-ban is tartottak hasonló találkozót, melyek közül három eseményt kell kiemelnünk. Ezek: 1. a már említett Białystoki Nő történelmi Iskola 2019. november 21. és 25. között sorra kerülő első ülése („*A lengyel nő történelmi kutatások irányai és perspektívái*”); 2. a Nő történelmi Kutatóközpont második ülése 2019. december 13-án („*Tudományos kutatás és a nők 20. századi története*”); 3. a központ harmadik ülése 2020. február 7–8-án („*A nő történelmi kutatások forrásai és módszerei*”).

A fenti találkozók során két előadást is tartott Anna Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, a varsói Nemzeti Emlékezet Intézete (*Instytut Pamięci Narodowej, IPN*) Levéltári Forrásfeldolgozó Osztályának munkatársa, aki a Nő történelmi Kutatóközpont projektjének keretében működik együtt az ISK-val. Az első alkalommal, 2019 októberében „*A Nemzeti Emlékezet Intézetében őrzött források felhasználhatósága a szocialista Lengyelország nő történelmi kutatásakor*” címmel. Ebben kitért a Lengyel Népköztársaság kormánypárti nő szervezetének, a Női Ligának (*Liga Kobiet*) az IPN-ben fellelhető irathagyatékára.² A szóban forgó irategyüttes tartalmazza a liga alapszabályát, a propagandaanyagokat, a rengeteg tagsági igazolványt és a különböző tömegrendezvényeken készült fotókat is. Ezen belül talán a legérdekesebb iratcsoportot a tagoknak az alapszervezetekhez írott levelei képezik, melyekben különféle hétköznapi ügyekben kérték a liga segítségét. Ezek alaposabb feldolgozása után világosabb kép rajzolódhat ki a nőknek a szocialista Lengyelországban és a lengyel állambiztonság működtetésében játszott szerepéről.

A „*Titkoszolgálati archívum és a nők története – problémák és kutatási módszerek*” címmel tartott második előadása a Nő történelmi Kutatóközpont munkatársainak 2020. február 3-i találkozóján hangzott el. Az előadó itt azokról a kutatói problémákról beszélt, amelyek a lengyel földalatti szervezetek nő tagjai ellen folytatott különböző politikai eljárások során keletkeztek. A represszió leghevesebb időszakában, 1948 és 1956 között a lengyel állami apparátusok által keletkeztetett dokumentumok többsége bírósági anyag, kihallgatási jegyzőkönyv, vádirat és bírósági ítélet.

2 = = A Női Ligáról és annak kutathatóságáról magyarul lásd Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, 2019; Dajnowicz, 2020.

Azonban aligha kell bővebben kitérnünk arra, hogy a földalatti tevékenység miatt eljárás alá vont nőket a legtöbb esetben fizikai erőszakkal vették rá a vallomástételre, s így ezek forrásértéke kétséges. Mindebből következik, hogy a tanúvallomások alapján készített vádiratok és bírósági ítéletek is vitatható képet tükröznek. Mivel a sztálinizmus idején rengeteg férfit és nőt ítéltek halálra vagy hosszú évekig tartó börtönbüntetésre, az IPN-ben fellelhető dokumentumokat érdemes összevetni más közgyűjtemények anyagával is. A második világháború alatt működő titkos szervezetek egykori tagjainak üldözésével foglalkozó történészek számára a legfontosabb kontrollforrások a londoni Lengyel Intézet és Sikorski Múzeum (*Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego*) irattárában, illetve a Földalatti Lengyelország Intézetében (*Stydium Polski Podziemnej*) találhatóak.

A fentebb vázolt kutatási problémák ellenére az IPN páratlan iratanyagot őriz, melyből világosan látszik, hogy a földalatti lengyel ellenzék soraiban rengeteg nő harcolt a népi, szocialista kormány ellen is.

Fordította: Pócs Nándor

=== Hivatkozott irodalom ===

Dajnowicz, 2020

Dajnowicz, Małgorzata: A Női Liga működése a népi Lengyelországban.

Betekintő, 2. sz. 87–97.

Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, 2019

Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, Anna: A Női Ligára vonatkozó levéltári iratok a lengyel Nemzeti Emlékezet Intézete Központi és Területi Levéltáraiban, valamint hasznosíthatóságuk a szervezet történetének feltárásában.

Betekintő, 2. sz. III–131.

Kulcsszavak

=====

Lengyelország, társadalomtörténet, Történeti Levéltár